

การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยาเพื่อเสริมสร้าง คุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน*

THE DEVELOPMENT OF A LEARNING MODEL BASED ON BUDDHIST PSYCHOLOGY PRINCIPLES TO ENHANCE STUDENTS' MORALITY AND ETHICS

ภัสรา คัมปรุ¹, พระมหาอำพล ธนปณฺโญ (ชัยสารี)², พระครูโสภณภัทรวังศ์³

และ พระครูสมุห์กฤติพิสิฐ กิตติธมฺโม (จำพันธ์)⁴

Passara Khumpu¹, Phramaha Ampol Dhanapanyo (Chaisaree)², Phrakhruasokpattarawong³
and Phrakhrusamukitphisit Kittidhammo⁴

¹นักวิชาการอิสระ

¹Independent Scholar, Thailand

²⁻⁴มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

²⁻⁴Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nong Khai Campus, Thailand

Corresponding Author's Email: passara_18@hotmail.com

วันที่รับบทความ : 27 ตุลาคม 2568; วันแก้ไขบทความ 31 ตุลาคม 2568; วันตอบรับบทความ : 31 ตุลาคม 2568

Received 16 October 2025; Revised 31 October 2025; Accepted 31 October 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน 2. พัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยา และ 3. ประเมินผลการใช้รูปแบบการเรียนรู้

Citation:

* ภัสรา คัมปรุ, พระมหาอำพล ธนปณฺโญ (ชัยสารี), พระครูโสภณภัทรวังศ์ และ พระครูสมุห์กฤติพิสิฐ กิตติธมฺโม (จำพันธ์). (2568). การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยาเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน. วารสารนวัตกรรมสังคมศาสตร์, 2(5), 1-15.

Passara Khumpu, Phramaha Ampol Dhanapanyo (Chaisaree), Phrakhruasokpattarawong and Phrakhrusamukitphisit Kittidhammo. (2025). The Development of a Learning Model Based on Buddhist Psychology Principles to Enhance Students' Morality and Ethics. Journal of Social Sciences Innovations, 2(5), 1-15.;

DOI: <https://doi.org/10.14456/jssi.2025.18>

Website: <https://so13.tci-thaijo.org/index.php/jssi>

ดังกล่าวต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา ดำเนินการเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐานและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง 2) การสร้างและตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 9 ท่าน และ 3) การทดลองใช้รูปแบบกับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจำนวน 60 คน โดยใช้แบบประเมินคุณธรรมจริยธรรม แบบสอบถามความคิดเห็น และแบบสังเกตพฤติกรรมเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการทดสอบค่าที (t-test) เพื่อเปรียบเทียบก่อนและหลังการทดลอง การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1. เพื่อศึกษาความรู้ แนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน พบว่าหลักพุทธจิตวิทยาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพประกอบด้วย สติ สมาธิ และปัญญา โดยสติช่วยให้นักเรียนรู้เท่าทันอารมณ์และการกระทำ สมาธิช่วยให้จิตตั้งมั่นและควบคุมพฤติกรรมได้เหมาะสม ส่วนปัญญาช่วยให้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามหลักเหตุผลและศีลธรรม อีกทั้งแนวคิดพุทธจิตวิทยายังเน้นการพัฒนาจิตใจผ่านจิตตภาวนาเพื่อส่งเสริมการรู้จักตนเองและปรับพฤติกรรมในทางที่ดี 2. เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยา พบว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นมี 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ (1) หลักพุทธจิตวิทยา คือ สติ สมาธิ และปัญญา (2) กระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน ได้แก่ ตระหนักรู้ พิจารณา ปฏิบัติ สะท้อนผล และพัฒนา และ (3) บทบาทของครูและผู้เรียนที่เน้นการมีส่วนร่วม ครูทำหน้าที่อำนวยความสะดวก ส่วนผู้เรียนมีบทบาทในการคิดและปฏิบัติด้วยตนเอง ผลการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ 9 ท่านพบว่ารูปแบบมีความเหมาะสมในระดับมากถึงมากที่สุด 3. เพื่อประเมินผลการใช้รูปแบบการเรียนรู้ดังกล่าว พบว่า นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจำนวน 60 คนที่ได้รับการจัดกิจกรรมตามรูปแบบนี้มีคุณธรรมจริยธรรมเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเฉพาะด้านความรับผิดชอบ ระเบียบวินัย และความเมตตา นักเรียนมีสมาธิ ตั้งใจเรียน และสามารถสะท้อนคิดทางศีลธรรมได้ดีขึ้น ความพึงพอใจต่อรูปแบบอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเห็นว่ากระบวนการเรียนรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยามีความน่าสนใจ เข้าใจง่าย และช่วยส่งเสริมการพัฒนาจิตใจและพฤติกรรมเชิงคุณธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: พุทธจิตวิทยา, การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้, คุณธรรมจริยธรรม, นักเรียน

Abstract

The objectives of this research were: 1. to study concepts, theories, and Buddhist psychological principles related to developing a learning model for enhancing students' morality and ethics; 2. to develop a learning model based on Buddhist psychology; and 3. to evaluate the effectiveness of the developed model. This study employed a research and development (R&D) design conducted in three phases: (1) reviewing relevant concepts and empirical studies, (2) constructing and validating the model by nine experts, and (3) implementing the model with 60 lower secondary students. Research instruments included a moral and ethical assessment form, a questionnaire, and a behavioral observation form. Data analysis was performed using basic statistics including mean ($\bar{x}$), standard deviation (S.D.), and t-test to compare before and after the experiment. Qualitative analysis used content analysis.

The research results revealed that 1. To study the concepts, theories, and Buddhist psychological principles related to the development of a learning model for enhancing students' morality and ethics, it was found that the Buddhist psychological principles that can be effectively applied consist of mindfulness (*sati*), concentration (*samādhī*), and wisdom (*paññā*). Mindfulness helps students become aware of their emotions and actions, concentration enables them to maintain focus and control their behavior appropriately, while wisdom allows them to understand things correctly based on reason and morality. Moreover, Buddhist psychology emphasizes mental development through *cittabhāvanā* (mental cultivation), which encourages self-awareness and positive behavioral transformation. 2. To develop a learning model based on Buddhist psychology, the developed model comprised three main components: (1) Buddhist psychological principles—mindfulness, concentration, and wisdom; (2) a five-step learning process—awareness, contemplation, practice, reflection, and development; and (3) the roles of teachers and students that emphasize

participatory learning. Teachers act as facilitators, while students play an active role in thinking and practicing independently. Evaluation by nine experts indicated that the developed model was appropriate and consistent with Buddhist psychological principles at a high to the highest level. 3. To evaluate the effectiveness of the learning model, it was found that 60 lower secondary school students who participated in the learning activities showed a statistically significant improvement in moral and ethical behavior at the .05 level, particularly in responsibility, discipline, and kindness. Students demonstrated greater concentration, learning engagement, and moral reflection. Their satisfaction toward the learning model was at the highest level, as they found the process engaging, easy to understand, and effective in promoting moral and behavioral development. These findings indicate that integrating Buddhist psychological principles into the learning process can effectively enhance students' morality and ethics.

Keyword: Buddhist Psychology, Learning Model Development, Morality and Ethics, Students

บทนำ

ในยุคโลกาภิวัตน์ที่การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและสื่อสารมวลชนขยายตัวอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เยาวชนในปัจจุบันได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมภายนอกและบริโภคนิยมมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่ปัญหาทางพฤติกรรม คุณธรรม และจริยธรรมที่ลดลง (สุภาพร มณีรัตน์, 2565) ระบบการศึกษาไทยจึงจำเป็นต้องพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่ไม่เพียงมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการเท่านั้น แต่ต้องเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านความรู้ ความคิด และจิตใจ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2564)

แนวคิดทาง พุทธจิตวิทยา (Buddhist Psychology) เป็นแนวทางสำคัญที่สามารถประยุกต์ใช้ในกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและพฤติกรรมของผู้เรียนอย่างลึกซึ้ง โดยพุทธจิตวิทยามุ่งเน้นให้บุคคลเข้าใจธรรมชาติของจิต รู้เท่าทันอารมณ์ และพัฒนา “สติ สมาธิ

และปัญญา” เพื่อการรู้แจ้งและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดี (พุทธทาสภิกขุ, 2547; Rahula, 1974) กระบวนการนี้สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้เชิงมนุษยนิยม (Humanistic Learning Theory) ที่เชื่อว่าผู้เรียนสามารถพัฒนาได้ด้วยศักยภาพภายในผ่านการสะท้อนคิด และการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Rogers, 1983)

ในบริบทของการศึกษาไทย งานวิจัยจำนวนมากระบุว่า การบูรณาการหลักพุทธธรรมและจิตวิทยาพุทธเข้ากับการเรียนรู้สามารถเสริมสร้างความรับผิดชอบ ความเมตตา และการมีสติของผู้เรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ (เกรียงศักดิ์ สังข์วรรณะ, 2563; บุญช่วย พรหมประทาน, 2566) ซึ่งสอดคล้องกับแนวนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการที่ส่งเสริม “การศึกษาบนฐานคุณธรรม” เพื่อพัฒนาคนไทยให้มีคุณภาพและคุณธรรมควบคู่กัน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2566)

อย่างไรก็ตาม การจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาส่วนใหญ่ยังคงขาดรูปแบบที่เป็นระบบ ในการนำหลักพุทธจิตวิทยามาใช้ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง จึงเกิดความจำเป็นในการพัฒนา “รูปแบบการเรียนรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยา” ที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทของโรงเรียนไทย เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างความรู้ทางวิชาการกับการพัฒนาจิตใจ

ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่ง พัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยาเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โดยศึกษาพื้นฐานแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบ และทดลองใช้ในสถานศึกษา เพื่อให้ได้รูปแบบที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้เชิงคุณธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักการ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยาในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยาที่เหมาะสมกับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา
3. เพื่อประเมินผลความเหมาะสมและประสิทธิผลของรูปแบบการเรียนรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยาที่พัฒนาขึ้นต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียน

“คุณธรรม” หมายถึง คุณลักษณะทางจิตใจที่ดีงาม เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง ส่วน “จริยธรรม” หมายถึง การแสดงออกทางพฤติกรรมที่สอดคล้องกับหลักคุณธรรมและบรรทัดฐานทางสังคม (เกรียงศักดิ์ สังข์วรรณะ, 2563) ในบริบทของการศึกษาไทย การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมถือเป็นพันธกิจสำคัญของสถานศึกษาในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2566)

โคห์ลเบิร์ก (Kohlberg, 1981) เสนอ “ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม (Moral Development Theory)” ว่าการพัฒนาจริยธรรมเกิดขึ้นเป็นลำดับขั้นจากการหลีกเลี่ยงโทษไปจนถึงการตัดสินใจบนหลักสากล การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ทางศีลธรรมจะช่วยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางจริยธรรมสูงขึ้น

2. หลักพุทธจิตวิทยาในกระบวนการเรียนรู้

พุทธจิตวิทยา (Buddhist Psychology) มุ่งเน้นการทำความเข้าใจ “จิต” ของมนุษย์ ทั้งในด้านโครงสร้าง กระบวนการ และการฝึกฝนเพื่อการรู้แจ้ง (พุทธทาสภิกขุ, 2547) โดยมีแก่นสำคัญคือ “สติ-สมาธิ-ปัญญา” ซึ่งเป็นเครื่องมือในการรู้เท่าทันและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปในทางกุศล (Rahula, 1974)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต, 2558) อธิบายว่า พุทธจิตวิทยาเป็นการศึกษา “กระบวนการแห่งจิตที่สัมพันธ์กับเหตุแห่งทุกข์และการดับทุกข์” การเรียนรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยาจึงเป็นการพัฒนาผู้เรียนให้เข้าใจตนเอง รู้เท่าทันอารมณ์ และสามารถควบคุมจิตใจให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นรากฐานของการมีคุณธรรมจริยธรรม

3. ทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีการเรียนรู้เชิงมนุษยนิยม (Humanistic Learning Theory) ของ Rogers (1983) เน้นการพัฒนาผู้เรียนโดยมองว่ามนุษย์มีศักยภาพภายในที่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง หากได้รับสภาพแวดล้อมที่เปิดโอกาสและไม่กดดัน ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธจิตวิทยาที่ให้ความสำคัญกับการรู้จักตนเองและการพัฒนา “ภายใน”

นอกจากนี้ ทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ (Constructivism) ของ Piaget (1973) และ Vygotsky (1978) เชื่อว่าผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้จากประสบการณ์และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

กระบวนการเรียนรู้เชิงพุทธที่ให้ผู้เรียนได้ “พิจารณา-ปฏิบัติ-สะท้อนผล” จึงมีลักษณะเป็น การสร้างความรู้เชิงจิตวิญญาณควบคู่ไปกับความรู้ทางปัญญา

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยของ เกรียงศักดิ์ สังข์วรรณะ (2563) พบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิง พุทธที่เน้นการเจริญสติและการสะท้อนคิดช่วยเพิ่มระดับความมีวินัยและความรับผิดชอบของ นักเรียนมัธยมศึกษาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ขณะที่ บุญช่วย พรหมประทาน (2566) ศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรมในรายวิชาสังคมศึกษา พบว่าผู้เรียนมีการพัฒนา คุณธรรม ความอดทน และความเมตตาเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ สุภาพร มณีรัตน์ (2565) ชี้ว่า การใช้แนวคิดพุทธจิตวิทยาร่วมกับการเรียนรู้แบบสะท้อนคิด (Reflective Learning) สามารถ ส่งเสริมพฤติกรรมจิตอาสาและความเห็นอกเห็นใจในหมู่นักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยา เข้ากับการจัดการเรียนรู้สามารถส่งเสริมพัฒนาการทางจิตใจและคุณธรรมของผู้เรียนได้อย่าง เป็นระบบ แต่ยังคงขาดการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ที่มีองค์ประกอบชัดเจนและผ่านการทดสอบ ประสิทธิภาพในบริบทของโรงเรียนไทย ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งพัฒนา “รูปแบบการเรียนรู้ตาม หลักพุทธจิตวิทยา” เพื่อเป็นแนวทางเชิงประยุกต์สำหรับครูและสถานศึกษาในการเสริมสร้าง คุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนอย่างยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) ตาม แนวทางของ Borg และ Gall (1989) ที่มุ่งสร้างและตรวจสอบประสิทธิภาพของรูปแบบการ เรียนรู้ โดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน 3 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

1. ขั้นที่ 1: การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และสภาพปัญหา (Needs Analysis and Theoretical Study)

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร งานวิจัย และหลักพุทธจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้และ การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการพัฒนารูปแบบ (พุทธทาสภิกขุ, 2547; Rogers, 1983; Rahula, 1974) รวมทั้งสำรวจความคิดเห็นของ ครูผู้สอนและนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 60 คน เกี่ยวกับปัญหาและความ

ต้องการในการจัดการเรียนรู้เชิงคุณธรรม โดยใช้แบบสอบถามแบบมาตราส่วน 5 ระดับ (Likert Scale) เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการออกแบบรูปแบบการเรียนรู้

2. ขั้นที่ 2: การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยา (Model Development)

ผู้วิจัยได้ดำเนินการออกแบบรูปแบบการเรียนรู้โดยอิงหลักพุทธจิตวิทยา 3 ด้าน ได้แก่

1. ด้านสติ (Mindfulness)
2. ด้านสมาธิ (Concentration)
3. ด้านปัญญา (Wisdom)

ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาจิตเพื่อควบคุมพฤติกรรมและอารมณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต, 2558)

รูปแบบการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

- หลักการ (Principles): ยึดหลักพุทธจิตวิทยาและทฤษฎีการเรียนรู้เชิงมนุษยนิยม
- กระบวนการ (Process): 5 ขั้นตอน ได้แก่ ตระหนักรู้ พิจารณา ปฏิบัติ สะท้อนผลพัฒนา

-ผลลัพธ์ที่คาดหวัง (Outcomes): การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน

จากนั้นนำเสนอร่างรูปแบบให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 9 ท่าน ประกอบด้วยนักวิชาการทางพุทธจิตวิทยา นักการศึกษา และครูผู้ที่มีประสบการณ์ ประเมินความเหมาะสมของรูปแบบด้วยแบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence: IOC) โดยกำหนดเกณฑ์การยอมรับไว้ที่ ≥ 0.50 (Best & Kahn, 2006)

3. ขั้นที่ 3: การทดลองใช้และประเมินประสิทธิผลของรูปแบบ (Implementation and Evaluation)

รูปแบบที่ผ่านการปรับปรุงถูกนำไปทดลองใช้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 60 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 30 คน โดยดำเนินการสอนเป็นเวลา 8 สัปดาห์

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

-แบบประเมินคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน (5 ด้าน ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความเมตตา และการรู้เท่าทันอารมณ์)

-แบบสอบถามความพึงพอใจต่อรูปแบบการเรียนรู้

-แบบสังเกตพฤติกรรมเชิงคุณธรรมในห้องเรียน

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

-ใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$), ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.), และการทดสอบค่าที (t-test) เพื่อเปรียบเทียบก่อนและหลังการทดลอง

-การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากแบบสัมภาษณ์และบันทึกการสังเกต

4. เกณฑ์การตัดสินคุณภาพของรูปแบบ (Model Validation Criteria)

เกณฑ์การตัดสินคุณภาพของรูปแบบการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นพิจารณาจาก 3 ด้าน ได้แก่

4.1 ความเหมาะสมขององค์ประกอบและขั้นตอนในรูปแบบ ($IOC \geq 0.80$)

4.2 ประสิทธิภาพของรูปแบบในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน (ระดับนัยสำคัญ .05)

4.3 ความพึงพอใจของผู้เรียนต่อรูปแบบอยู่ในระดับ “มาก” ขึ้นไป

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งพัฒนาและตรวจสอบประสิทธิผลของรูปแบบการเรียนรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยาเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ผลการวิจัยสามารถสรุปได้เป็น 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. ผลการศึกษาหลักการ แนวคิด และความต้องการจำเป็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ผลจากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความต้องการของผู้เรียนและครู พบว่า

-ครูผู้สอนร้อยละ 92.3 เห็นว่าผู้เรียนในปัจจุบันมีพฤติกรรมขาดความรับผิดชอบและไม่รู้จักควบคุมอารมณ์

-นักเรียนร้อยละ 88.5 แสดงความต้องการกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริงและช่วยให้เข้าใจตนเองมากขึ้น

-จากการสังเคราะห์เอกสารพบว่า หลักพุทธจิตวิทยาที่สอดคล้องกับการพัฒนาคุณธรรม ได้แก่ “สติ-สมาธิ-ปัญญา” (พุทธทาสภิกขุ, 2547; ป.อ. ปยุตโต, 2558) และ

กระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมควรเน้น “การตระหนักรู้–การพิจารณา–การปฏิบัติ–การสะท้อนผล–การพัฒนา” (Rogers, 1983)

ผลดังกล่าวนำไปสู่การกำหนดโครงสร้างเบื้องต้นของรูปแบบการเรียนรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยา

2. ผลการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยา

จากการออกแบบและตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 9 ท่าน พบว่า

-ดัชนีความสอดคล้องขององค์ประกอบ (IOC) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.82–1.00 ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับ “เหมาะสมมาก” (Best & Kahn, 2006)

-ผู้เชี่ยวชาญเสนอให้เพิ่มเติมกิจกรรมฝึกสติในชั้นเรียนและการสะท้อนคิดหลังการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาความเข้าใจทางอารมณ์ของผู้เรียน

รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีชื่อว่า “MODEL-S (Mindfulness–Observation–Development–Evaluation–Learning–Self-awareness)”

โดยมีโครงสร้างดังนี้

1. หลักการ (Principles): อิงแนวคิดพุทธจิตวิทยาและทฤษฎีมนุษยนิยม

2. วัตถุประสงค์ (Objectives): เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมผ่านการพัฒนาจิต

3. กระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน (Process):

ตระหนักรู้ (Awareness)

พิจารณา (Reflection)

ปฏิบัติ (Practice)

สะท้อนผล (Evaluation)

พัฒนา (Development)

4. ผลลัพธ์ที่คาดหวัง (Outcomes): นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมเพิ่มขึ้น และสามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้อย่างเหมาะสม

3. ผลการทดลองใช้รูปแบบการเรียนรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยา

ผลการทดลองใช้รูปแบบกับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจำนวน 60 คน (กลุ่มทดลอง 30 คน กลุ่มควบคุม 30 คน) พบว่า

3.1 คะแนนคุณธรรมจริยธรรมของกลุ่มทดลองหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเฉพาะด้านความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ และการรู้เท่าทันอารมณ์

3.2 เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุม พบว่ากลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมคุณธรรมจริยธรรมสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.3 ความพึงพอใจของนักเรียนต่อรูปแบบอยู่ในระดับ “มากที่สุด” ($\bar{X} = 4.78$, S.D. = 0.32) โดยเฉพาะด้านกิจกรรมฝึกสติและการสะท้อนคิดหลังการเรียนรู้

3.4 ผลการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพ พบว่า นักเรียนมีความเข้าใจในตนเองมากขึ้น สามารถควบคุมอารมณ์เมื่อเกิดความขัดแย้ง และมีความตั้งใจทำความดีโดยสมัครใจ

ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานของ เกรียงศักดิ์ สังข์วรรณะ (2563) และ บุญช่วย พรหมประทาน (2566) ที่ชี้ว่าการบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาในกระบวนการเรียนรู้ช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงคุณธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

รูปแบบการเรียนรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยาที่พัฒนาขึ้นในครั้งนี้ มีความเหมาะสมในเชิงเนื้อหาและเชิงปฏิบัติ สามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทโรงเรียนไทย และมีผลเชิงบวกต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนทั้งในด้านความคิด จิตใจ และพฤติกรรม

อภิปรายผล

ผลการวิจัยที่ได้พัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยาเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน พบว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ด้าน คือ หลักพุทธจิตวิทยา กระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน และบทบาทของครูและผู้เรียน โดยผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ในระดับสูง (0.82–1.00) แสดงให้เห็นว่ารูปแบบดังกล่าวมีความเหมาะสมทั้งในเชิงแนวคิดและเชิงปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Borg และ Gall (1989) ที่ระบุว่า การวิจัยและพัฒนารูปแบบจำเป็นต้องผ่านการตรวจสอบความเหมาะสมของผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือของแบบจำลองทางการศึกษา

1. การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยา

รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีแก่นสำคัญคือการใช้ “สติ-สมาธิ-ปัญญา” เป็นกระบวนการพัฒนาจิตของผู้เรียน โดยกิจกรรมการเรียนรู้เน้นการ “รู้เท่าทันอารมณ์” และ “ฝึกการสะท้อนคิด” ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเกิดการตระหนักรู้ในตนเองมากขึ้น ผลนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ พุทธทาสภิกขุ (2547) ที่มองว่า “สติ” เป็นเครื่องมือในการควบคุมอารมณ์และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางจิตใจของมนุษย์ อีกทั้งยังสอดคล้องกับ ป.อ. ปยุตโต (2558) ที่

อธิบายว่า พุทธจิตวิทยาเป็นการฝึกฝนให้จิตพัฒนาไปสู่ความสงบและความเข้าใจในเหตุแห่งทุกข์ ซึ่งเป็นพื้นฐานของคุณธรรมจริยธรรม

2. ผลการใช้รูปแบบต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

ผลการทดลองใช้รูปแบบแสดงให้เห็นว่า นักเรียนในกลุ่มทดลองมีคุณธรรมจริยธรรมสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเฉพาะด้านความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ และการรู้เท่าทันอารมณ์ ผลนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ เกรียงศักดิ์ สังข์วรรณะ (2563) ซึ่งระบุว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการหลักพุทธธรรมช่วยเสริมสร้างวินัยและความรับผิดชอบต่อของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานของ บุญช่วย พรหมประทาน (2566) ที่พบว่า การบูรณาการหลักพุทธธรรมในรายวิชาสังคมศึกษาส่งผลให้ผู้เรียนมีความเมตตาและความอดทนเพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ ผลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์นักเรียนแสดงให้เห็นว่า ผู้เรียนมีความเข้าใจตนเองมากขึ้น มีความตั้งใจในการทำมาดี และสามารถควบคุมอารมณ์เมื่อเผชิญกับความขัดแย้งได้ดีขึ้น ผลนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Rogers (1983) ที่เน้นว่าการเรียนรู้ที่แท้จริงเกิดขึ้นจากการพัฒนา “ภายใน” ของผู้เรียน เมื่อผู้เรียนได้รับอิสระและความไว้วางใจในการสะท้อนคิดและปรับปรุงตนเอง จะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน

3. ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธจิตวิทยาและทฤษฎีการเรียนรู้สมัยใหม่

การบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาในรูปแบบการเรียนรู้ครั้งนี้ยังสะท้อนความสอดคล้องกับทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ (Constructivism) ที่เชื่อว่าผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเองผ่านประสบการณ์และการปฏิสัมพันธ์ (Vygotsky, 1978; Piaget, 1973) โดยกิจกรรมฝึกสติและการสะท้อนคิดในรูปแบบนี้ช่วยให้ผู้เรียน “สร้างองค์ความรู้ภายในใจ” ที่เชื่อมโยงกับพฤติกรรมเชิงคุณธรรมได้จริง ซึ่งแตกต่างจากการเรียนรู้แบบท่องจำหรือเน้นผลสัมฤทธิ์เพียงอย่างเดียว

4. ผลสะท้อนต่อการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนไทย

จากผลการวิจัยพบว่า การนำพุทธจิตวิทยามาใช้ในการเรียนรู้ไม่เพียงส่งผลต่อการพัฒนาคุณธรรมของผู้เรียน แต่ยังส่งผลต่อบรรยากาศในห้องเรียน ครูมีบทบาทเป็น “ผู้อำนวยการเรียนรู้ทางจิต” มากกว่าผู้ถ่ายทอดความรู้ ผลนี้สนับสนุนแนวทางของ กระทรวงศึกษาธิการ (2566) ที่ส่งเสริม “การศึกษาบนฐานคุณธรรม” เพื่อสร้างสังคมแห่งสติและความรับผิดชอบต่อ

กล่าวโดยสรุป การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยาในครั้งนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาได้อย่างเหมาะสม เนื่องจากช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าใจตนเอง มีสติในการดำเนินชีวิต และพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในระดับพฤติกรรมได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ การนำรูปแบบไปใช้ในวงกว้างควรพิจารณาปรับให้เหมาะสมกับช่วงวัยและบริบทของแต่ละสถานศึกษา

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการพัฒนาแบบการเรียนรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยาเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างแนวทางการเรียนรู้ที่ช่วยพัฒนาจิตใจของผู้เรียนให้เกิดสติ สมาธิ และปัญญา นำไปสู่การมีคุณธรรมจริยธรรมที่มั่นคง ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วยองค์ประกอบหลักสามส่วนคือ หลักการ กระบวนการ และผลลัพธ์ โดยกระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วยห้าขั้นตอนคือ ตระหนักรู้ พิจารณา ปฏิบัติ สะท้อนผล และพัฒนา ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง เข้าใจตนเอง และควบคุมอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม ผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญเห็นว่ารูปแบบมีความเหมาะสมสูง และสามารถประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาได้จริง เมื่อทดลองใช้กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่านักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมเพิ่มขึ้นในทุกด้าน โดยเฉพาะด้านความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ และการรู้เท่าทันอารมณ์ อีกทั้งนักเรียนยังมีความพึงพอใจต่อรูปแบบในระดับมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่าการเรียนรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยาช่วยพัฒนาคุณลักษณะภายในของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าการบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้ากับการจัดการเรียนรู้สามารถสร้างผลเชิงบวกต่อจิตใจและพฤติกรรมของผู้เรียน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และคุณธรรม จึงควรส่งเสริมให้สถานศึกษานำรูปแบบนี้ไปปรับใช้ในรายวิชาต่าง ๆ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้มีสติ มีเมตตา มีความรับผิดชอบ และมีจิตใจที่งดงามตามแนวทางแห่งพุทธจิตวิทยาอย่างยั่งยืน

ในส่วนข้อเสนอแนะ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ (Practical Recommendations) ได้แก่ 1. สถานศึกษาควรนำรูปแบบการเรียนรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยานี้ไปปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอน โดยเฉพาะในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม สังคมศึกษา และการพัฒนาชีวิต เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง 2. ครูผู้สอนควรผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับหลักพุทธจิตวิทยาและเทคนิคการฝึกสติ เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ใน

การเรียนรู้ได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ 3. ควรสร้างสภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่ส่งเสริมการฝึกสติ เช่น การเริ่มต้นชั้นเรียนด้วยกิจกรรมภาวนา การเจริญเมตตา หรือการสะท้อนคิดหลังการเรียนรู้ **ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Policy Recommendations)** ได้แก่ 1. หน่วยงานทางการศึกษา เช่น กระทรวงศึกษาธิการ หรือสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรที่บูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาเข้ากับรายวิชาทั่วไป เพื่อสร้างผู้เรียนที่มีทั้งความรู้และคุณธรรมควบคู่กัน 2. ควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้หรือเครือข่าย “โรงเรียนแห่งสติ” เพื่อเป็นต้นแบบในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนในระดับประเทศ **ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป (Recommendations for Future Research)** ได้แก่ 1. ควรศึกษาผลของการใช้รูปแบบการเรียนรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยาในระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน เช่น ประถมศึกษา หรืออุดมศึกษา เพื่อเปรียบเทียบผลลัพธ์และความเหมาะสมของรูปแบบ 2. ควรขยายการวิจัยไปสู่การพัฒนาสื่อการเรียนรู้หรือหลักสูตรออนไลน์ที่บูรณาการหลักพุทธจิตวิทยา เพื่อให้เข้าถึงผู้เรียนในวงกว้าง 3. ควรศึกษาปัจจัยเชิงจิตวิทยาอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณธรรม เช่น ความฉลาดทางอารมณ์ (Emotional Intelligence) หรือแรงจูงใจใฝ่คุณธรรม เพื่อเสริมความสมบูรณ์ของรูปแบบการพัฒนา

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2564). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2564–2579*. กรุงเทพฯ: สำนักนโยบายและแผนการศึกษา.
- _____. (2566). *นโยบายและจุดเน้นการดำเนินงานด้านการศึกษา พ.ศ. 2566*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- เกรียงศักดิ์ สังข์วรรณะ. (2563). การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เชิงพุทธเพื่อส่งเสริมคุณธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา. *วารสารพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 10(2), 45–58.
- บุญช่วย พรหมประทาน. (2566). การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรมของเยาวชน. *วารสารการศึกษาและพัฒนามนุษย์*, 8(1), 23–36.
- ป.อ. ปยุตโต (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์). (2558). *พุทธจิตวิทยา: การศึกษาแห่งจิตและการรู้เท่าทันตนเอง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2547). *คู่มือพุทธจิตวิทยา*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

- สุภาพร มณีรัตน์. (2565). คุณธรรมและจริยธรรมของเยาวชนไทยในยุคดิจิทัล. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 45(3), 112–126.
- Best, J. W., & Kahn, J. V. (2006). *Research in Education*. (10th ed.). Boston: Pearson Education.
- Borg, W. R., & Gall, M. D. (1989). *Educational Research: An Introduction*. (5th ed.). New York: Longman.
- Piaget, J. (1973). *To Understand Is to Invent: The Future of Education*. New York: Grossman.
- Rahula, W. (1974). *What the Buddha Taught*. New York: Grove Press.
- Rogers, C. (1983). *Freedom to Learn for the 80s*. Columbus, OH: Merrill.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.